

KODĖL HAGOS TEISMAS PANAIKINO YUKOS PRIEŠ RUSIJĄ ARBITRAŽO SPRENDIMĄ DĖL 50 MLRD. JAV DOLERIŲ?

Rimantas Daujotas

Doktorantas, Karalienės Marijos Universitetas

Vyresnysis Teisininkas

APB „Motieka ir Audzevičius“

Gynėjų g. 4, Vilnius, Lietuva

www.rdaujotas.com

El. p.: rimantasdaujotas@gmail.com

I. Įžanga

2016-04-20 d. Hagos apygardos teismas patenkino Rusijos Federacijos skundą ir leido nemokėti kompensacijos nacionalizuotos energetikos kompanijos „Yukos“ akcininkams. Šis Hagos teismo sprendimas yra ypatingai svarbus Energetikos Chartijos Sutarties aiškinimui ir tarptautinių sutarčių galiojimo principų interpretavimui.

Hagos teismas sutiko su Rusijos pozicija dėl Energetikos Chartijos Sutarties galiojimo Rusijos atžvilgiu, t.y. kad Rusijos Federacijos parlamentas niekada neratifikavo Chartijos ir niekada nepriėmė jokie įstatymo priimančio arba patvirtinančio laikinąjį taikymą. Todėl, pasak Hagos Teismo, aktualių laikotarpiu Energetikos Chartijos Sutartis Rusijos Federacijoje nebuvo įsigaliojusi ir ieškovai (buvę Yukos akcininkai) negalėjo remtis jos sąlygomis arbitražo procese. Tai atitinkamai reiškė ir tai, kad tarp Rusijos Federacijos ir Yukos akcininkų niekada negaliojo joks arbitražinis susitarimas, todėl ir arbitražo sprendimas dėl 50 mlrd. USD negalioja.

II. Energetikos Chartijos Sutartis

Energetikos Chartijos Sutartis yra unikali tarptautinė sutartis, kurios pagrindiniai tikslai siejasi su vyriausybinių lygio bendradarbiavimo skatinimu energetikos sektoriuje. Šią Sutartį pasirašė ir ratifikavo 52 valstybės, kurių dauguma yra ES šalys narės ir pati ES bei Euratomas. Rusija sutiko tik su ribotu šios sutarties veikimu 1994 metais ir tik ta apimtimi, kuri neprieštarautų Rusijos Federacijos konstitucinėms normoms bei įstatymams ir niekada šios sutarties neratifikavo. Sutarties šalys – Baltarusija, Islandija, Norvegija bei Australija taip pat įsipareigojo taikyti šią sutartį tik ribota apimtimi.

III. Energetikos Chartijos Sutarties galiojimas laike (*ratione temporis*)

Energetikos Chartijos Sutarties 45 straipsnis numato, jog „Kiekviena pasirašiusioji pusė sutinka laikinai taikyti šią Sutartį tol, kol ji įsigalios tai pasirašiusiai pusei ..., jeigu toks laikinas taikymas neprieštarauja jos konstitucijai, įstatymams ar normatyviniams aktams“. Be kita ko, šis straipsnis

numato, jog „...bet kuri pasirašiusioji šalis gali pasirašydama padaryti deponitoriumui pareiškimą, kad nesutinka su laikinu taikymu .. įsipareigojimas .. netaikomas pasirašiusiai šaliai, kuri pateikia tokį pareiškimą“.

Tiek arbitražo proceso metu, tiek Hagos teismui Rusijos Federacija savo ruožtu teigė, kad Rusijos Federacijos parlamentas niekada neratifikavo Sutarties ir niekada nepriėmė jokio įstatymo priimančio arba patvirtinančio laikinąjį taikymą. Vietoje to, anot Rusijos, pasiūlymas ratifikuoti Sutartį sutiko „aršią opoziciją“ Valstybės Dūmos posėdžiuose 1997 metų balandžio mėn. ir 2001 metų Sausio mėn. bei toliau sutinka tokį patį pasipriešinimą. Todėl, pasak Rusijos Federacijos, aktuali laikotarpiu Sutartis Rusijos Federacijoje nebuvo įsigaliojusi ir ieškovai negalėjo remtis jos sąlygomis arbitražo procese.

Be kita ko, 2009 m. rugpjūčio 20 d. Rusijos Federacija pranešė Portugalijos Respublikai, kaip Sutarties deponitoriumui, apie savo ketinimą netapti šios Sutarties šalimi. Pasak atsakovo, Rusijos Federacijos Pranešimas buvo „visiškai suderintas su Rusijos pozicija šioje byloje ir kad tuo nebuvo siekiama daryti įtaką jurisdikcijos ir priimtinum klausimams prieš arbitražo tribunolą“. Dar daugiau, Rusijos Federacija teigė, jog ginčų sprendimo nuostatos įtvirtintos Sutarties V dalyje neįpareigoja Rusijos Federacijos, nes jos yra nesuderinamos su Rusijos Federacijos Konstitucija bei įstatymais.

Yukos tribunolas savo Preliminariame sprendime dėl jurisdikcijos sprendė, jog deklaracija nurodyta Sutarties 45 str. 2 d. yra deklaracija, kuri nebūtinai yra susijusi su apribojimo išlyga nurodyta ECS 45 str. 1 d. Pateikdamas tokią išvadą, Arbitražo tribunolas nurodė taikytinų sutarčių aiškinimo taisykles, konkrečiai Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 31 ir 32 straipsnius. Arbitražo tribunolas rėmėsi įprastu Sutarties sąlygų aiškinimu, kartu su kai kurių Energetikos Chartijos sutarties šalių praktika, ypač pabrėžiant, kad šešios narės pasirinko apribojimo išlyga be oficialaus pareiškimo pristatymo, kaip nurodyta ECS 45 str. 1 d.

Tačiau Hagos teismas visgi sutiko su Rusijos Federacijos pozicija, kad šalis nutraukė laikinąjį sutarties taikymą ir Sutartis Rusijos Federacijoje nebuvo įsigaliojusi. Todėl, ieškovai negalėjo remtis jos sąlygomis arbitražo procese.

IV. Aktualūs tarptautinių sutarčių įsigaliojimo principai

Pirmiausia pažymėtina, jog prieš įsigaliojant, sutartis nenustato teigiamų teisinių įsipareigojimų ir prievolių ją pasirašiusioms šalims. Rezultate, dėl kiekvienos valstybės skirtingo ratifikavimo proceso dažnai atsiranda laiko tarpas tarp sutarties pasirašymo ir įsigaliojimo. Tačiau, laikinas taikymas numato pasirašiusioms šalims tarpiniu laikotarpiu pareigų ir prievolių, kas geriausiai gali būti suprantama, kaip bandymas išspręsti kolektyvinių veiksnių problemas, atsiradusias dėl šios laiko spragos. Pagal laikino taikymo sutartį, pasirašiusios valstybės įsipareigoja, kad įgyvendins sutartinius įsipareigojimus dar prieš pradėdant taikyti vidaus ratifikavimo procedūras, su ketinimu prisijungti prie sutarties vos tik vidinis ratifikavimas bus baigtas. Tačiau kokia apimtimi šie

įsipareigojimai yra privalomi, teigiami teisiniai įsipareigojimai nebuvo įtvirtinti tarptautinėje teisėje.

Antra, svarbu atsižvelgti ir į tarptautinės sutarties sudarymo procesą. Sutarties sudarymo procesą galima suskirstyti į tris atskirus etapus: pasirašymas, ratifikavimas, įsigaliojimas. Pats sutarties pasirašymas nesukuria teisinės pareigos pasirašančiajam būtinai ratifikuoti sutartį. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės („VKDST“) 18 str. numato ribotą šio principo išimtį, įpareigojant sutartį pasirašančias nares susilaikyti nuo veiksmų, kurie pažeistų sutarties objektą ir tikslą. Tačiau šis įsipareigojimas nesukuria pozityvių pareigų valstybei vykdyti konkrečias Sutarties nuostatas.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, jog Vienos konvencijos 46 str. 1 d. numato, jog „valstybė, siekdama, kad jos sutikimas laikyti sutartį įpareigojančia būtų pripažintas negaliojančiu, negali remtis tuo, kad sutikimas buvo išreikštas pažeidžiant jos vidaus teisės nuostatą dėl įgaliojimų sudaryti sutartis, nebent tas pažeidimas buvo akivaizdus ir buvo pažeista itin svarbi vidaus teisės norma.“ Galima daryti prielaidą, kad bet koks klausimas susijęs su valdžių padalijimu, kaip ir yra nustatyta Rusijos Federacijos Konstitucijoje, laikomas turintis esminę svarbą vidaus teisėje. Todėl pagrindinis klausimas - ar laikino taikymo samprata yra akivaizdžiai pažeidžianti Rusijos Federacijos Konstituciją?

Dar daugiau, ypač svarbus Arbitražo tribunolo pastebėjimas, kuris sustiprina privalomąjį tarptautinės teisės pobūdį pagal pagrindinį principą *pacta sunt servanda* (Vienos Konvencijos dėl sutarčių 27 str.) - valstybei paprastai yra draudžiama remiantis savo vidaus teisės aktais pagrįsti savo nesugebėjimą veikti. Taikant šį principą, tribunolas padarė išvadą, kad leidus Rusijos Federacijai moduluoti (arba galimai pašalinti) laikinojo taikymo pareigą vadovaujantis savo vidaus teisės turiniu bei atsižvelgiant į specialias nuostatas, nustatytas šioje Sutartyje, būtų pakenkta principui, kad Sutarties laikinas taikymas sukuria privalomus įsipareigojimus.

Taigi, pagrindinis klausimas, kurį turės nagrinėti Hagos aukštesnės instancijos teismas, bus susijęs su tarptautinių sutarčių, kurios gali būti ir neratifikuotos, privalomuoju taikymu.